

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
МОВНОЇ МАРІАННИ ВАСИЛІВНИ

**«ЛЬВІВ У ТУРИСТИЧНИХ ПУТІВНИКАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ –
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.»**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 – історія України

Впродовж другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. тема Львова була й залишається однією з важливих проблем не лише української та східноєвропейської історіографії. Якщо брати до уваги міста сучасної України, то дослідження, присвячені столиці Галичини, є одними з найчисельніших. З іншого боку, проблема путівників як особливого культурного феномену й специфічного різновиду джерел, а також туризму як елементу повсякденного життя теж помітно вирізняється в сучасній світовій та європейській історичній науці.

Поєднання кількох дослідницьких проблем еволюції духовної та матеріальної культури Львова, його публічного простору та історії львівських путівників у такому обсязі та інтерпретації, які пропонує Маріанна Мовна у дисертації «ЛЬВІВ У ТУРИСТИЧНИХ ПУТІВНИКАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.» є не лише актуальним, але й новаторським.

Праця чітко структурована, поділена на чотири розділи (що включають підрозділи) з переліком використаних джерел та літератури (335 позицій), а також доповнена ілюстративними додатками.

У вступі дисертації детально обґрунтовано її актуальність, об'єкт та предмет обраного дослідження, завдання; подано хронологічні рамки, мету, наукову новизну, методологію дослідження, практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ «Путівники Львовом: історіографія, джерела, методологія» детально аналізує стан наукового опрацювання теми, джерельної бази дослідження, методологічних проблем вивчення окресленої проблематики. Тут зацікавлення викликає аналіз семантики термінів на позначення видань путівникового типу (від «дорожника» до «вадемекуму»), окреслення історії путівника як жанру, що вміщує львівські путівники в широкий європейський та світовий культурологічний контекст. Прикметно, що в тексті авторка послуговується не лише терміном «путівник», але і його синонімами, що збагачує мову дослідження. В історіографічному підрозділі широко й критично проаналізовано значний масив праць з різних ділянок і напрямків гуманітаристики, присвячених темі дисертації. Це засвідчує не лише глибоке знання літератури предмету, але й вміння вдало й влучно її аналізувати. Підрозділ 1.2. показує діапазон опублікованих та неопублікованих джерельних матеріалів, використаних у дисертаційній праці: від самих путівників до архівних джерел та чисельних матеріалів

української та польської періодики. Це показує скурпульозність й різноаспектність авторського підходу до вибору й пошуку джерельного матеріалу. У підрозділі 1. 3. окреслено методологічні принципи дослідження, які авторка бачить у поєднанні методів історіографії, джерелознавства та біографістики.

Другий розділ праці всебічно характеризує “Львів у путівниках епохи Габсбургів (1871-1918), з перервою на російську окупацію”. Дисертантка з одного боку, прагне дослідити момент зародження путівникового жанру у Львові, виводячи його від «маршрутного» путівника А. Шнайдера 1871 р. та від дещо пізнішого довідникового путівника С. Кунаевича 1878 р. Далі простежено еволюцію обох жанрових форм, їх синтез на тлі зміни візій Львова, способів орієнтування читача в місті та на тлі трансформацій самого міського простору. Особливо важливо, що авторка показує не лише винайдення нових маршрутів, що фіксують путівники, а його зміни львівського простору/пейзажу (виникнення нових знакових споруд та проєктів/імпрез (крайових промислових виставок), та матеріальної культури (появи залізниць, трамваїв, автомобілів, телефону). Слід зауважити, що розділ показує проблему в кількох вимірах (крім самого змісту путівників, подає також їхню персональну історію, крізь призму біографій їхніх авторів, - там, де йдеться про авторські путівники).

Третій розділ дисертації (“Місто у путівниках періоду російської окупації (1914-1915)”, також розглядає проблему у двох аспектах: “Без зазначення авторства” та “В авторських путівниках”. Попри те, що, наприклад, путівник В. Верещагіна зовнішньо був мистецтвознавчим, авторка цілком слушно відзначає політизацію чи інструменталізацію путівників цього часу як ідеологічних інструментів політики Російської імперії» для «виправдання анексії» краю (С.115).

Четвертий розділ дисертації (“Путівникова візія Львова міжвоєнного періоду (1919-1939)” побудований за іншим принципом, аніж попередні. Окремими підрозділами тут виділені «Польська візія Львова» (4. 1), “Українське бачення Львова”) (4. 2). та “Єврейська історична візія Львова (4. 3.) Це дозволяє авторці розглянути не лише три путівникові дискурси львівського міжвоєнтя, але й цілком слушно називати сторінки путівників просторами польського та українського національного міфотворення, прямо й непрямо висловленої боротьби поміж польською та українською інтерпретацією історії Львова. Тому, як чітко показує здобувачка, польські, українські, єврейські путівники опинялися в «паралельних ментальних світах» так само, як і мислення їхніх авторів. У польських путівниках домінантою ставав «польський Львів», українці апелювали до українських національних почуттів і зображали місто своїм, але сполонізованим; автори єврейських путівників зосереджувалися на власній громаді, її культурі та історії, ізолюючи «єврейський Львів» від польського та українського. За влучним висновком авторки, «об’єктивно-бедекерівська» картина міста в путівниках 1920-1930 рр. витіснялася виразно національно заангажованими й

міфологізованими візіями, «заручником» яких став Львів. Водночас в цьому розділі аналіз путівникового дискурсу не обмежений національними рамками. Як і в попередніх контекстах, дисертантка показує особистісний вимір путівників, а з іншого боку – проаналізовано їхній культурний лексикон, загальне тло епохи й розвиток міжвоєнного Львова, котрий об'єднував різні путівники та їхні візії в спільному завданні – пізнанні самого міста як цілості.

У висновках дисертантка аргументовано узагальнює результати досліджень. Одним з найважливіших узагальнень дисертації, з нашого погляду, є думка про подвійну чи культурну функцію львівських путівників – як «полікодових», візуально-словесних «архіваторів культурної пам'яті» (С.189), котрі, з одного боку, відображали міську реальність, а з іншого – формували міф чи міфи Львова як полікультурного міста.

Загалом, праця, ґрунтована на широкому спектрі опублікованих й неопублікованих джерел та вдумливому аналізі літератури предмету (335 позицій), справляє дуже позитивне враження. Його підсилює загальний науковий доробок авторки за темою дисертації (2 індивідуальні монографії та републікація джерела, чисельні статті у фахових виданнях). Це засвідчує, що в особі дисертантки маємо ретельну, досвідчену, компетентну й авторитетну дослідницю історії путівників в сучасній українській історіографії.

Водночас можна висловити й ряд побажань:

- Так, поділ путівників на авторські та не авторські є цілком обґрунтованим з історико-бібліографічного погляду. Однак з погляду історії культури, можливо, в цій класифікації доцільніше було за акцентувати конкретні проблеми чи культурні явища, котрі відображають або які формують путівники. Це стосується, передовсім, австрійського часу (розділ 2). Тут можна б, приміром, взяти за критерій якийсь характерний аспект сприймання Львова, авторське бачення міста (у випадку авторських путівників) чи характеристики історико-культурного середовища, в якому публікувалися й сприймалися путівники (у випадку неавторських путівників). Це, на наш погляд, чіткіше показало б не лише подібності, але й відмінності між путівниками, продемонструвало б еволюцію їхньої форми та змісту на тлі трансформації духовної та матеріальної культури Львова.
- Авторка доречно зупиняється на рецензіях, які супроводжували ті чи інші путівники. Мабуть, було б цікаво (якщо дозволяє матеріал) більше наголосити на їхніх суспільних функціях, практичному використанні та сприйманні серед жителів і гостей міста. Можливо, тут допомогло б ширше залучення мемуаристики. (Інша справа, що львів'яни та галичани загалом, як наприклад Бенедикт Грегоревич всередині ХІХ ст., згадували не львівські путівники, а путівники іншими краями, до яких подорожували).

- Можливо, підрозділ 1.3. «Методологічні основи дослідження» міг би бути ширшим і деталізованішим. Хоча такі питання, як проблему термінів, авторка порушує в підрозділі 1.1., але категорії національного дискурсу, міфу чи, наприклад, «путівникового тезаурусу» (С.19) могли б бути теж побіжно розглянуті – так само, як методологія історії повсякденності чи історії ідей (яку авторка, фактично, використовує в книзі). Загалом, в контексті такої теми можна було б говорити, наприклад, про зародження й розвиток «ідеї путівника» в контексті розвитку «ідеї туризму», «ідеї Львова», «ідеї Галичини» тощо.
- Можливо також, варто було б зазначити, що нова будівля університету, яка фігурує у списку знакових путівникових будівель Габсбурзької епохи (с.105) для авторів тогочасних путівників була, певно, будинком Галицького сейму, що визначав столичність Львова.

Однак ці побажання не впливають на загальну високу оцінку роботи дисертантки, і є, радше, пропозиціями для подальшої праці. Натомість можна стверджувати, що дисертаційна робота **«ЛЬВІВ У ТУРИСТИЧНИХ ПУТІВНИКАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.»**, – логічно завершена, обґрунтована та оригінальна праця, що містить наукову новизну й написана на високому методологічному рівні. Все це свідчить, що кандидатська дисертація **Мовної Маріанни Василівни** відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент
доктор історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу нової історії України
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАНУ

Р. Й. Голик

